

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

De plaats van het subject in de psychiatrie

Bespreking van

JOS DE KROON (2004). *Schizofrenie tussen symptoom en subject — Een archeologie van de psychose*. Antwerpen: Garant.
ISBN 90 441 1684 3, 173 pp., € 21,90

STEFAN SOENEN

We lezen in de inleiding van het boek van Jos de Kroon, *Schizofrenie tussen symptoom en subject*, dat het subject uit de psychiatrie weggevaagd dreigt te worden. Dit probleem wordt aan de orde gesteld via een scherpe kritiek op de neurobiologisch-reductionistische benadering van de psychose. De toon is niet bepaald zacht en vaak zelfs polemisch. De auteur presenteert een mogelijke weg om het subject, tegen alle materialistische perspectieven in, opnieuw (een) plaats te laten vinden in de psychiatrie. De psychoanalyse van Jacques Lacan dient als leidraad. Het boek richt zich zowel op beginners in de psychiatrie als op professionals. De Kroon wijst er in de aanzet van zijn boek op dat er in de hedendaagse psychiatrie weinig explicitering of denken bestaat betreffende filosofische vooronderstellingen of aannames verscholen in theorievorming en praktijk. Zonder veel argumentatie en gemakshalve gaan vele hulpverleners er bijvoorbeeld van uit dat symptomen zoals hallucinaties of wanen rechtstreekse gevolgen zijn van verstorende hersenprocessen. Dit idee houdt volgens De Kroon een reductionistische psychiatrische praktijk in beweging, een praktijk waarin het persoonlijke spreken met de psychotische patiënt geen centrale rol meer speelt. Via een korte, spijtig genoeg wat encyclopedisch aandoende, bespreking van de geschiedenis van het subjectbegrip in de filosofie, toont de auteur de noodzaak aan van een adequaat subjectbegrip in de psychiatrie. De relevantie van dit filosofische discours wordt in het

boek pas duidelijk in de paragrafen over Foucault, Jaspers en Lacan. De bespreking van deze auteurs had daarom wat grondiger gemogen.

De psychiatrie dient zich, aldus De Kroon, te richten op de mens in zijn totaliteit. Een kenmerkend voor deze mens is een onoverbrugbare en niet te harmoniseren innerlijke gespletenheid. In versprekingen, dromen en symptomen laat zich een subject kennen dat niet langer te identificeren valt als zelfbewust Ik of als zelfreflectieve persoon. Het symptoom en het subject (van het onbewuste) zijn dan ook innig met elkaar verbonden. Om dit te verduidelijken grijpt de auteur terug naar Freuds ontdekking van de onbewuste determinanten van hysterische symptomen. De hysterie is in de geschiedenis van het psychoanalytisch denken over het symptoom inderdaad belangrijk maar het is de vraag of de bespreking ervan in een boek over de (archeologie van de) psychose niet verwarrend is. De mechanismen van de symptoomvorming in de neurose en de psychose zijn immers heel verschillend, zeker de rol die het onbewuste daarin speelt. De verwarring wordt alleen maar groter wanneer de auteur de termen 'verdringing' en 'verwerping' door elkaar gaat gebruiken. Zo schrijft hij in de eindconclusie van het boek dat het verdrongene in de psychose terugkeert vanuit het Reële in wanen en hallucinaties. In de bespreking van het lacaniaanse denken over de psychotische persoonlijkheidsstructuur zet de auteur dit wel recht, maar ik vrees dat het kwaad bij een aantal lezers dan al is geschied (het beschouwen van de psychose vanuit een neurosemodel).

Origineel in het betoog van De Kroon is de toepassing van de semiologie of algemene tekenleer op het denken over het symptoom in de psychiatrie. Het onderscheid van Peirce bijvoorbeeld tussen een icoon, een index of een symbool of tussen een 'rheme', 'dicisign' of 'argument' kan inderdaad verhelderend werken voor de hulpverlener die in zijn praktijk zoekt naar de betekenis van symptomen. Uit het denken van

Prieto behoudt De Kroon het onderscheid tussen index en signaal. Een index is een feit dat een ander feit impliceert of naar een ander feit verwijst. Rook is een index van vuur, koorts van infectie. Een signaal veronderstelt een verzender en een ontvanger. Het is een intentionele boodschap met als oogmerk iets te representeren, aan te kondigen, of te waarschuwen en zo verder. Een depressief symptoom kan dus begrepen worden als een index van neurobiologische anomalieën of als een signaal van psychologische processen met een intentioneel karakter. Vervolgens past de auteur zijn inzichten opnieuw toe op een geval van hysterie.

De Kroon kiest ervoor om de structuur van het neurotische symptoom toe te lichten: het belang van de verschuiving van de betekenis over de betekenaars, de rol van de metonymie en de metafoer en de relatie van het verlangende subject tot het symptoom. De lezer wordt in deze context gewaarschuwd voor het gevaar van de hedendaagse protocollaire symptoombestrijding. De desubjectivering van het symptoom staat, aldus De Kroon, in functie van een streven naar een volmaakte doch illusoire harmonie tussen subject en wereld. Ondertussen stijgt het onbehagen bij de consument: de vraag naar oplossingen wordt steeds indringender en desperater.

De latere ontwikkelingen in het denken van Lacan over het symptoom (‹sinthome›) worden zeer beknopt besproken. Dit houdt het risico in dat de lezer die niet vertrouwd is met het lacaniaanse denkkader er weinig van zal snappen (wat geen probleem is als het aanstekelijk werkt) en de lezer die er wel mee vertrouwd is, weinig bijleert. Verwijzingen naar inleidende werken over het denken van Lacan waren zinvol geweest. De bespreking van de schizofrenie is vooral gericht op ingewijden in de psychoanalyse. Een coherente bespreking van de psychose-theorie van Lacan ontbreekt. Het concept ›verwerping van de Naam-van-de-Vader‹ wordt aangewend zonder veel introductie of toelichting. Vooral interessant vond ik

de bespreking van passages uit het werk van James Joyce die volgens Lacan via zijn schrijven een stabilisatie heeft gevonden van een onderliggende psychotische problematiek. De bespreking van fragmenten uit eigen therapiesessies met een psychotische man getuigt van veel respect voor het anders zijn van de psychotische patiënt en geeft tegelijk blijk van een moeilijk, maar volgehouden zoeken naar een ontmoeting. Ik heb het wat moeilijker met de zeer kritische, negatieve toon waarmee de auteur spreekt over genetische en neurobiologische onderzoeksbevindingen aangaande de psychose en over hulpverleners die zich daarop baseren in hun therapeutisch handelen. Uitgaan van een neurobiologisch vertrekpunt brengt niet noodzakelijkerwijs met zich mee dat men niet naar de psychotische mens luistert. Dat het psychoanalytische denkkader in dit luisteren en in de ruimere behandeling van de psychose verrijkend kan zijn, daarin geef ik de auteur zeker gelijk. Maar een integratieve, niet polariserende stijl van denken vind ik zelf zinnvoller en constructiever.

Over Žižek, het reële en zijn onbehagen

Bespreking van

.....
SLAVOJ ŽIŽEK (2005). *Welkom in de woestijn van de werkelijkheid*. Amsterdam: SUN. ISBN 90 5352 930 6, 172 pp., € 18,50

SARAH KAY (2003). *Žižek. A Critical Introduction*. Cambridge UK: Polity Press. ISBN 0 7456 2208 9, 195 pp., £ 15,99

.....
SOLANGE LEIBOVICI

.....
De Sloveense filosoof en psychoanalyticus Slavoj Žižek (1949) wordt met recht een van de meest spraakmakende denkers van deze tijd genoemd. Zoals Lacan Freud nieuw leven wist in te blazen, zo wist hij de theo-